

Інститут української мови НАН України

Північноукраїнський діалектологічний центр
Житомирського державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Житомирський історико-філологічний інститут регіональних
досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

**Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем**

8

ЖИТОМИР
2002

РЕДАКТОРИ:

Володимир Єршов, кандидат філологічних наук
Віктор Мойсієнко, кандидат філологічних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Петро Білоус, доктор філологічних наук
Іван Вихованець, доктор філологічних наук
Катерина Городенська, доктор філологічних наук
Павло Гриценко, доктор філологічних наук
Василь Німчук, доктор філологічних наук
Григорій Сивокінь, доктор філологічних наук
Елеонора Соловей, доктор філологічних наук
Микола Сулима, доктор філологічних наук
Олена Шпильова, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар
Володимир Білобровець

Контактні адреси редакції:
10031 Житомир, вул. Народицька 21, кв. 67 або 172.
Телефон (0412) 25-42-64, 25-24-67.

УДК 82.07
ББК 83.3 (4 укр.–4ж)–я5
ISBN 966-7603-62-8

© «Волинь-Житомирщина», 2002.

ЗМІСТ

Історія мови

Віктор МОЙСІЄНКО

АКТОВА КНИГА ЛУЦЬКОГО ЛЮДСЬКОГО УРЯДУ 1561 РОКУ..... 5

Леся ЛИТВИНЧУК

АКТОВА КНИГА КРЕМ'ЯНЕЦЬКОГО ЗЕМСЬКОГО УРЯДУ 1568 РОКУ.....9

Валентина ТИТАРЕНКО

ПРИВІЛЕЇ КИЇВСЬКОМУ МАГІСТРАТУ.....20

Етнолінгвістика

Валентина КОНОБРОДСЬКА

СЕМАНТИКА НІЧНОГО ПИЛЬНУВАННЯ БЛЯ ПОМЕРЛОГО У ТЕКСТІ ПОЛІСЬКОГО ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ.....26

Мова письменства

Тетяна МАЦІЄВСЬКА

ДІЄСЛОВО ВІДЧУВАТИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. ШЕВЧУКА "СТЕЖКА В ТРАВІ. ЖИТОМИРСЬКА САГА").....42

Олена МАРЧУК

ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ЗІ СПОЛУЧНИКОМ ЯК У МОВІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО.....48

Літературознавство

Юхим МЕЛАМЕД

ЗАГАДКОВИЙ АБАТ. ОЛЕКСАНДР ГЛАЗБЕРГ.....60

Володимир ШИНКАРУК

СПОГАДИ ЛЕОНІДА КАРУМА ПРО ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА 67

Іван САВИЦЬКИЙ

ОСТАННЄ СЕРЦЕ З РОДУ ЛОДЗЯ. ЄВСТАХІЙ ІВАНОВСЬКИЙ. 1813-1903.....73

Людмила БУРА

ВАСИЛЬ ЗЕМЛЯК - СТУДЕНТ ЖИТОМИРСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ІНСТИТУТУ: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ.....94

Історія

Людмила ЄРШОВА

ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ У СЕРЕДНІХ ЖІНОЧИХ ЗАКЛАДАХ ВОЛИНИ.....101

Портрет

Володимир ЄРШОВ

СЕРГІЙ ТРИФОНОВИЧ РАДЧУК-ПАВЛЕНКО. ЛЮДИНА-ЛЕГЕНДА.....113

Мемуари

Марія ЯКОВЕЕНКО

СПОГАДИ.....127

Поліські животоки

Юрій ГРОМИК

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА ДІПНО КІВЕРЦІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....152

Галина ГРИМАШЕВИЧ

ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ, ЗАГАДКИ ТА ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ НАЗВ ОДЯГУ ТА ВЗУТТЯ 171

Перший сніп

Сергій СТЕЛЬНИКОВИЧ

ДІЯЛЬНІСТЬ Т. БУЛЬБИ-БОРОВЦЯ ПО ОРГАНІЗАЦІЇ "ПОЛІСЬКОЇ СІЧІ" В СВІТЛІ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....177

Рецензії

Лешек ЗАШТОВТ

НАТАЛІЯ СЕЙКО: ПОЛЬСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО НА ВОЛИНІ-ЖИТОМИРСЬКІНІ У ХІХ-ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.....187

Володимир ЄРШОВ

**СЕРГІЙ ТРИФОНОВИЧ РАДЧУК-ПАВЛЕНКО.
ЛЮДИНА – ЛЕГЕНДА**

Мабуть, вже не варто говорити про те, що роль однієї людини в історії буває не лише значущою, але й часом доленосною. Сьогодні, озираючись на шлях, який торував Житомирський педуніверситет ім. І.Франка більше ніж півсторіччя, двадцять років по смерті видатного викладача, педагога й організатора освіти на Житомирщині Сергія Трифоновича Радчука-Павленка, впевнений, що стиль і традиції, закладені Вчителем, живуть і нині, багато в чому визначаючи характер: “колір, стиль і смак” усього філологічного факультету.

Декан філфаку, завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури, чудовий організатор навчального та виховного процесів, глибокий і тонкий знавець російської літератури і фольклору, лектор, педагог, вчений, відомий громадський і партійний діяч, редактор інститутської багатотиражки etc, etc, etc... – далеко не повний перелік заслуг С.Т. Радчука-Павленка перед культурою і освітою Батьківщини. Варто

Портрет

вказати особливо, що за час його керування кафедрою російської та зарубіжної літератури згуртувався міцний колектив викладачів, що незмінно працює й сьогодні!!! З його ініціативи на кафедрі прийшли тоді молоді, а сьогодні – кваліфіковані викладачі університету: доцент Г.Ф. Бондаренко, старший викладач Н.В. Євченко, доцент В.О. Єршов, старший викладач З.М. Ржевська, доцент Г.І. Соболевська, в.о. доцента В.Ф. Шинкарук, професор О.С. Чирков – тепер це майже повний склад кафедри зарубіжної літератури.

Сергій Трифонович був невисоким, дещо повнотілим, завжди зі смаком і бездоганно одягнутим. Темно-синій костюм з пурпуровою краваткою, білосніжна сорочка обов'язково з вишуканими запонками, туфлі на модних високих підборах – ілюстрували постулат, що в людині все має бути прекрасним. Зачесане назад темне з сивиною волосся, окуляри в широкій оправі і дивовижної краси чоловічі руки. Хода була величавою, як у людей із значними і вишуканими манерами. Сергій Трифонович дивився на співбесідника, злегка піднявши голову, як дивляться люди невисокого зросту. Звертався до студентів у стилі старих добрих університетських традицій – за прізвиськом і з незмінним додаванням прийнятого у радянські часи звертання “товариш”.

Сергій Трифонович мав феноменальну (!!!) пам'ять: точно пом'ятав не тільки літературні тексти, історичні факти, повсякденні події, зустрічі, бесіди (він ретельно вів щоденник, доля якого сьогодні, на жаль, невідома), досконало знав не лише імена, по-батькові, прізвиська, але й анкетні дані кожного-кожного студента. Все в ньому говорило про прекрасне класичне виховання і освіту – ось, очевидно, далеко не повний абрис шановного викладача очима студентів.

І лише після смерті Вчителя я дізнався, що Сергій Трифонович народився в Житомирі 30 березня 1920 р. у багатодітній родині залізничника Трифона Йосиповича (1871-1942 рр.) і домогосподарки Наталії Юхимівни, які були неписьменними. Крім нього в сім'ї виховувалися брат Володимир (1905 р.н.), сестри: Раїса (Кравченко, 1916 р.н.), Віра (Мишуніна, 1918 р.н.), Валентина (Матушева, 1923 р.н.).

Спочатку родина жила в Залізничному районі міста, на початку 30-х переїхала на вулицю Леваневського (тепер Дмитрівська), де Сергій Трифонович прожив у скромному будиночку № 15, у квартирі № 2, все своє життя.

Перші післяреволюційні голодні й холодні роки пройшли в Житомирі. Навчання у СШ № 20 з 1926 р. давалося легко і з бажанням. Прагнення до читання і знань вражали не лише рідних, але й учителів, сусідів, знайомих. Сім'я пишалася талановитою дитиною. Не зважаючи на матеріальні труднощі, пов'язані з продовженням освіти, було прийнято рішення після закінчення 9 класу в 1935 р. вступати на третій курс робфаку Житомирського педінституту, що давало можливість отримати середню освіту, а потім продовжити навчання у вузі. У 1936 р., як і мільйони сучасників, став членом ВЛКСМ.

Після закінчення робфаку Сергій Трифонович вступає на гуманітарний факультет – відділ російської мови та літератури Житомирського учительського інституту. Серед його вчителів були викладачі трагічної долі: доцент Василь Карпович Омельченко (28. 01. 1905 – розстріляний 4. 11. 1937), про якого С.Т. Радчук-Павленко згадував 24 грудня 1956 р.: “Василий Карпович Омельченко – преподаватель украинской литературы, читал фольклор, древнюю литературу, литературу 18 века, литературу 19 и теорию литературы. Лекции он читал добросовестно, его лекции любили студенты, ибо он старался дать в лекции всесторонний анализ произведения, умел хорошо нарисовать портрет писателя. Например, я до сих пор помню, нарисованные им портреты писателей Сковороды, Шевченка, Франко, Кобылянской. Он рассказывал, где они жили, о их связях с народом и, когда я был в Советской Армии на территории Западной Украины, где жили некоторые из названных писателей, то я прошел по следам, как он нам указывал, Франко и Кобылянской, и я убедился в правоте доводов лектора Омельченко об этих писателях”¹; Григорій Мойсейович Головатий (15. 06. 1898 – розстріляний 4. 11. 1937) – випускник Київського університету, лектор української мови; Є.С. Бражников – викладач російської мови; Є.В. Вологовський – античної літератури; Файфель Овгинович Шамес (р. 1901) –

професор, завідувач кафедри, після Великої Вітчизняної війни – старший науковий співробітник Державного літературного музею в Москві; Лев Израїльович Ланда (1886 р.н.) – історик, ветеран інституту; Олексій Маркович Попаденко (1907 р.н.) – історик, у майбутньому полковник, викладач ряду Ленінградських вузів. Тоді ще в нашому інституті зберігався дух таких велетнів-філологів вітчизняної науки, як П. Абрамович, В.Я. Гнатюк, М.П. Кудрицький, Є.О. Ненадкевич.

Після закінчення – з 1938 року – працював вчителем російської мови та літератури в школі с. Крошня Житомирського району та школі робочої молоді № 1 м. Житомира, одночасно заочно навчаючись на філологічному факультеті (відділ російської мови та літератури) в Київському педінституті ім. О.М. Горького, який закінчив у січні 1940 р.

30 січня 1940 року Сергій Трифонович був призваний до лав Радянської армії. 30 березня у Львові прийняв військову присягу. Вища освіта визначила характер служби: з лютого 1940 р. по червень трагічного 1941 був замполітрука 126-ї авіабази 69-ї авіабригади КОВО (Київського особливого військового округу). Брав участь у визвольному поході Радянської Армії до Бесарабії та Північної Буковини.

На початку Великої Вітчизняної війни 126-у авіабригаду було перетворено на 311-й батальйон аеродромного обслуговування, а потім у 24-й район базування, в якому й служив Сергій Трифонович з червня по жовтень 1941 р. У червні 1941 р. командування армією наказало йому та іншим бійцям перед залишенням Львова виконати підривні роботи на аеродромі Скіалов. С.Т. Радчук-Павленко також брав активну участь в обороні лінії Остер – Чернігів при переправі через річку Десна. У зв'язку з важкими втратами 7 жовтня 1941 р. 311-й батальйон було розформовано.

С.Т. Радчук-Павленко пройшов тяжкий шлях солдата від самого початку війни – воював на Південно-Західному фронті у 8-й Повітряній армії, далі – Сталінградському, Південно-Східному, Південному, 4-му Українському. З червня 1944 по листопад 1945 рр. – старшина окремої роти служби земного забезпечення (1-а Повітряна армія спочатку 3-го Білоруського

фронту, потім – Барановицького військового округу). А це й участь в обороні Сталінграда, і звільнення Східної Пруссії та взяття Кенігсберга.

У запас звільнився у листопаді 1945. З липня 1947 р. – член КПРС. У військовій характеристиці того ж року зазначалось: “Здесь необходимо отметить его (С.Т. Радчука-Павленка – В.Є.) серьезность и работоспособность. Будучи перегруженным работой, ему не раз приходилось работать ночами, систематически недосыпая. Но всегда необходимая работа была выполнена в срок, очень четко и аккуратно”. Але на цьому зв’язок С.Т. Радчука-Павленка з армією втрачений не був. 27 лютого 1953 р. йому присвоєно військове звання старшого лейтенанта. З 1 липня по 1 вересня 1957 р. пройшов двомісячні збори офіцерів запасу при Ризьких курсах політскладу ВВС за профілем замкомандира роти з політчасті (ВУС – 234). 30 вересня 1959 р. йому було присвоєно звання капітана, 6 вересня 1965 р. – майора, а 31 березня 1972 р. – підполковника.

Історія зберегла унікальну подробицю з військового життя Сергія Трифоновича. Відома українська поетеса Любов Забашта, пишучи про Андрія Малишка, пригадала: “В архаві поета (А. Малишка – В.Є.) зберігся лист, написаний йому колишнім солдатом С.Т. Радчуком-Павленком, який вірш «Україно моя» проніс через усі фронти. В листі він пише: «Коли почалася Велика Вітчизняна війна, я був на крайній точці західного кордону, під Перемишлем. Потім ми відступали до Чернігова і зайняли оборону на Десні, під Остром, у фронтовому лісі, нам потрапили до рук свіжі газети, серед них була газета «Комуніст» від 27 серпня 1941 року, в якій я прочитав Ваш вірш «Україно моя». Ми всі вивчили його тоді напам’ять, повторювали як клятву перед боєм». Далі боєць пише, що пройшов з цим віршем усю війну. Зберігав його біля серця, як найдорожче. У 1951 році, коли поету було присуджено Державну премію за збірку «За синім морем», С.Т. Радчук-Павленко надіслав йому свою дорогу реліквію зі словами вдячності за те, що вірш підіймав воїнів на священний бій з ворогом”². Бойовий досвід, фундаментальне знання літературного процесу під час війни, професіональним свідком якого був Сергій Трифонович, у майбутньому сприяли

створенню ним спецкурсу “Література Великої Вітчизняної війни”, що складався з найяскравіших лекцій того досить офіційного часу.

З грудня 1945 р. по грудень 1946 р. С.Т. Радчук-Павленко завідував відділом пропаганди редакції обласної газети “Радянська Житомирщина”. З 18 лютого 1946 р. – асистент кафедри російської та зарубіжної літератури Житомирського педінституту (за сумісництвом). З січня 1947 р. по серпень 1948 р., з вересня 1971 р. по лютий 1981 р. – завідуючий кафедрою російської та зарубіжної літератури ЖДПІ. З листопада 1948 р. по липень 1954 р. – декан історико-філологічного, а з травня 1956 р. – по жовтень 1964 р., серпня 1967 р. – по вересень 1971 р., лютого 1972 р. – по серпень 1972 р. – декан філологічного факультету. З серпня 1948 р. – старший викладач, з 26 листопада 1969 р. – доцент. В інституті викладав курси: російська народна творчість, давня російська література, історія російської літератури XVIII та XIX століть, спецкурс з творчості М.О. Некрасова, літератури Великої Вітчизняної війни, який ми вже згадували, керував педпрактикою та дипломними роботами. Змушений наводити ці сухі біографічні дані для того, щоб жодна подробиця життя Сергія Трифоновича не була забутою. А скільки всього за цими сухими подробицями, на жаль, так і залишається невідомим!

З квітня 1958 р. по вересень 1959 р. Сергій Трифонович був редактором інститутської багатотиражки “Студентська молодь” (орган партбюро, дирекції, комітету ЛКСМ и профорганізації ЖДПІ). Видання нової газети сердечно вітав письменник Василь Земляк. Протягом недовгого існування видання (автору цих рядків відомі перші 13 номерів газети – з 1 травня 1958 р. по 7 березня 1959 р.) головний редактор зумів помітити та надрукувати перші твори молодих початківців, які згодом стали відомими письменниками України, серед них Валентин Грабовський, Михайло Сич, Володимир Козак. На сторінках газети робила свої перші наукові кроки Л.І. Бондарчук, сьогодні доцент кафедри мови і методики викладання у початкових класах. У газеті були надруковані малюнки М.В. Никончука – відомого вченого, доктора філологічних наук, завідувача

кафедри української мови ЖДПУ. У “Студентській молоді” друкувались професор Леонід Венгеров, доценти Теодор Баймут, Сергій Близнюк, Іван Осляк, Яков Ривкіс, Павло Сербін, видатний Борис Тен (Микола Хомичевський). Сьогодні, звертаючи увагу на всю складність та специфіку радянських часів, хочеться зазначити, що інститутська багатотиражка була досить живою та неординарною газетою.

Шлях Сергія Трифоновича в науку був непростим, якщо не сказати – тернистим. Сьогодні важко пояснити сучасникам, що в ті роки існували ліміт та черга викладачів до аспірантури, що вибір теми узгоджувався з партійним бюро, що наукове стажування, наукові конференції були архірідкісним явищем, обмін професійними думками на периферії був практично відсутній. До цього треба додати, що існувала думка, ніби за межами столиць науки як такої не могло існувати взагалі. Крім того Житомирський педінститут – це всього лиш була “кузня кадрів” – вчителів, покликана компенсувати брак середньої освіти в області. Важливою є ще одна деталь. Річ у тім, що одна із сестер Сергія Трифоновича – Валентина під час війни вийшла заміж за чеха і постійно проживала за кордоном. Хоч Чехія і була країною соціалістичною, проте за сталінських часів, постійне проживання у ній родичів вважалось надзвичайно серйозним компроматом. Тому тільки в 1951 р. пошукачеві вдалося вступити до заочного відділу аспірантури. А з 26 серпня 1954 р. по 1955 р. С.Т. Радчук-Павленко навчався стаціонарно на кафедрі російської літератури Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. Проте кандидатська дисертація “Народно-історичні основи розвитку стародавньої російської літератури XIV – XV віків” (науковий керівник проф. А.В. Кокорєв) була захищена лише 4 жовтня 1966 р. на об’єднаній раді Інституту мовознавства ім. Я. Коласа та Інституту літератури ім. Я. Купали (Мінськ) АН Білоруської РСР.

З 22 серпня по 3 вересня 1976 р. С.Т. Радчук-Павленко був учасником III конгресу Міжнародної асоціації викладачів російської мови та літератури у Варшаві. Це було беззаперечним визнанням заслуг нашого земляка у слов’янському світі. Пригадую, з яким захопленням Сергій Трифонович розповідав

нам, студентам-першокурсникам, про актуальні напрямки та проблеми розвитку слов'янських літератур, про круглі столи та конференції. Побувати в “далекій” Польщі у ті часи для нас була не мрія, ні (мрії хоч іноді збуваються!), – це, скоріше, був солодкий нездійснений фантом.

Мабуть, під впливом побаченого та реально оцінюючи перспективи полоністики для нашого краю Сергій Трифонович запропонував тоді ж автору цих рядків працювати над науковою роботою з польсько-російсько-українських зв'язків. Тоді ж було обрано напрям: літературні та громадські зв'язки О.С. Пушкіна з уродженцем Коростишева, польським поетом та відомим громадським діячем Густавом Олізаром. Те, що сьогодні є тривіально-повсякденним – тоді межувало майже з дисидентством, чи сепаратизмом. “Вы что, поляк?! Вы понимаете, какая у нас в области сложная ситуация с поляками, не надо разжигать национальную вражду!”, – ані багато, ані мало говорили мені тоді досить впливові “вчені”-чиновники. Пам'ятаю, до якої казуїстики доводилось вдаватись, коментуючи складні питання польсько-російсько-українських зв'язків XIX ст. Тоді авторитет Вчителя став для мене беззаперечним. У 1981 р. моя дипломна робота отримала Диплом Переможця республіканського конкурсу студентських наукових робіт за 1980 – 1981 навчальний рік Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та ЦК ЛКСМ України. Але, на жаль, Вчитель про це вже не дізнався.

Наукові інтереси самого С.Т. Радчука-Павленка торкалися в основному проблем російської літератури в період становлення Московської державності. Однак особливу увагу вчений приділяв вивченню регіональної історії та культури. Окремо зазначимо, що у п'ятдесяті роки, як і в наступні часи “розвитого соціалізму” аж до дев'яностих, відношення партократів та окремих завідуючих кафедрою до краєзнавства було більш ніж негативним. Чомусь навіть у підручниках з теорії літератури краєзнавство називалось прикладною дисципліною, а звідси і ставлення до неї тих, хто боїться правди про своє нещире минуле! Пригадаємо випадок з Леонідом Антоновичем Коваленком – доцентом кафедри історії нашого інституту,

згодом – доктор історичних наук, професор, якого у 50-ті роки піддали гучній критиці за брошуру “Житомир: історичний нарис” (Житомир, 1951)³!!! Проте С.Т. Радчук-Павленко мабуть одним із перших в області звернувся до вивчення історії Житомирського пединституту, життя і творчості В.Г. Короленка Волинського періоду.

Сьогодні не помилюся, якщо скажу, що Сергій Трифонович був більше генератором наукових ідей для інших, ніж реалізатором своїх власних задумів. Його наукові зв'язки та безкорисливість не знали меж. Він допоміг визначитись з науковим керівником Лідії Баранівській, Галині Бондаренко, Наталії Євченко, Володимирі Шинкаруку, знайти свою тему Володимирі Єршову, виявив вирішальну підтримку у життєвій та професійній долі Володимира Власенка, запросив на кафедру Зою Ржевскую. Зіграв певну роль у науковій долі доцента Л.І. Бондарчук та професора Л.С. Монастирцького. Він умів виявляти науковий чи організаторський потенціал своїх колег і міг створити умови для його реалізації.

Щира дружба довгі роки зв'язувала Сергія Трифоновича з відомими вченими Радянського Союзу, серед яких були Є. Буніна – доктор філологічних наук, професор МГУ ім. М. Ломоносова, яка читала на філфаці спецкурс з порівняльної граматики; Н.К. Гудзій – академік АН УРСР, доктор філологічних наук, професор, видатний дослідник давньої літератури; А.В. Кокорев – фольклорист, доктор філологічних наук, професор МГУ ім. М. Ломоносова; І.Т. Крук – доктор філологічних наук, професор КДП ім. О. Горького – в нашому інституті прочитав курс лекцій з історії радянської літератури; С.А. Крижанівський – доктор, професор, науковий консультант Інституту літератури ім. Т. Шевченка; А.В. Кулінич – доктор філологічних наук, професор КДУ ім. Т. Шевченка, який прочитав в ЖДП спецкур з історії літератури ХХ ст.; А.І. Мацай – доцент КДУ ім. Т.Г. Шевченка, дослідник російської літератури ХVІІІ ст.; П.Г. Пустовойтов – доктор філологічних наук, професор МГУ ім. М.Ломоносова, читав спецкурс з теорії літератури, Н.І. Толстой – доктор філологічних наук, професор МГУ ім. М.Ломоносова, виступив з циклом лекцій з етнолінгвістики; Є.С. Шабліовський – член-

кореспондент АН УРСР, доктор філологічних наук, професор; П.Ф. Юшин – доктор філологічних наук, професор МГУ ім. М. Ломоносова, читав спецкурс з сучасної радянської літератури. Сергій Трифонович був особисто знайомий і підтримував відносини з Андре Мазоном – відомим французьким славистом. Особисті теплі стосунки довгі роки зв'язували його з Є.М. Кудрицьким – відомим мовознавцем і перекладачем⁴ та Є.А. Ненадкевичем⁵. Завдяки його невичерпній енергії, високому авторитету в педінститут приїздили з виступами відомі українські письменники, серед яких – М. Бажан, М. Вингранський, О. Гончар, Л. Забашта, В. Земляк, В. Канівець, В. Кучер, А. Малишко, Д. Павличко, М. Рильський, М. Стельмах, Т. Франко, російська письменниця Л.Б. Либединська та багато, багато інших. На жаль, це імена далеко не всіх, з ким підтримував дружні стосунки С.Т. Радчук-Павленко. Безперечно, що у ті роки кафедру зарубіжної літератури з такими широкими науковими і літературними зв'язками та активним культурним життям аж ніяк не можна було назвати периферійною.

Особливої уваги заслуговує громадська діяльність Сергія Трифоновича. З 1953 по 1955 рр. він був депутатом Житомирської міськради. Часто виступав перед вчителями та громадськістю області з лекціями з проблем літератури та культури⁶. Був одним з організаторів святкування ювілею Є.О. Ненадкевича в інституті⁷. Безкорисливим захопленням Сергія Трифоновича були книги, які займали всю його квартиру та яким він віддавав майже весь свій вільний час. Він передплачував практично всі радянські наукові філологічні журнали. Його домашня бібліотека нараховувала тисячі томів раритетних видань, які він із задоволенням давав читати як колегам, так і студентам. Він був одним з небагатьох бібліофілів, хто чудово знав усі особливості апарату книги, історію видавництва та видавців. Сергій Трифонович був завзятим театралом, писав вірші, які читав тільки у досить вузькому колі. Крім цього С.Т. Радчук-Павленко – автор понад 60 статей у періодичній пресі з літературно-культурологічних проблем, які були надруковані в період з 1946 по 1981 рр.

Особисте життя Сергія Трифоновича, на жаль, не

склалося. У 1952 р. він одружився з Євдокією Іванівною Каплуною (нар. в с. Панютіно Лозовського району на Харківщині в 1917 р.), дуже доброю і гарною жінкою, досвідченим фахівцем, і також, як і Сергій Трифонович, безмежно відданою праці. Невдовзі вона стала членом Верховного суду УРСР, змушена була проживати в Києві, а Сергій Трифонович так і не зміг залишити рідний Житомир. У 1959 р. вони розлучились... Але на довгі роки змогли зберегти велику повагу один до одного і завжди залишались добрими друзями.

Особливо хочеться зазначити уміння Сергія Трифоновича керувати кафедрою. Не секрет, що педагогічні колективи відзначаються своєрідним і досить складним “мікрокліматом”. У той час на кафедрі російської і зарубіжної літератури працював ряд яскравих, сильних і самодостатніх викладачів, серед яких професор Л.М. Венгеров, доценти Г.К. Кисельов, Л.П. Подлужная, Я.Ф. Рівкіс, П.К. Сербін. Як згадують сучасники – це був взаємоповажний час на кафедрі, а сама кафедра ще на довгі роки залишалась джерелом впровадження передових наукових ідей і свободи думки в інституті. Вміння знайти індивідуальний підхід до кожного, виявити повагу до колеги, побачити в ньому кращі і гідні риси, допомогти їм розвинутися, створити умови для самореалізації – це, безперечно, те, що зробило сьогодні його ім’я легендою.

19 лютого 1981 р. після серцевого нападу, перебуваючи на стаціонарному лікуванні в обласному лікарсько-санітарному управлінні, Сергій Трифонович помер. Жалобна панахида відбулася в актовому залі центрального корпусу педінституту. Сотні вихованців Сергія Трифоновича з усіх районів області та України приїхали тоді на поховання. Оточений рідними, друзями, колегами, вихованцями, усіма тими, кому він присвятив своє життя, Сергій Трифонович був проведений в останню дорогу. Його поховали на Корбутівському міському кладовищі.

За сумлінну працю і ратний подвиг С.Т. Радчука-Павленка було нагороджено медалями “За боевые заслуги”, “За оборону Сталинграда”, “За взятие Кенигзберга”, “За победу над

Германией”, “За доблестный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина”, “20 лет победы в Великой Отечественной войне”, “50 лет Вооруженных сил СССР”, “30 лет победы в Великой Отечественной войне”; почесними грамотами та значками “Відмінник народної освіти УРСР” та “Отличник народного образования Узбекской ССР”.

Сьогодні впевнено можна сказати, що внесок Сергія Трифоновича Радчука-Павленка у розвиток освіти краю важко переоцінити, його заслуги безмірні, життя – гідне глибокої поваги.

У статті використовуються дані Архіву ЖДПУ ім. І.Франка: Особова справа Радчука-Павленка С.Т. та Архіву Житомирського міськвоснкомату: Особова справа Радчука-Павленка С.Т. № 2038.

1. Архів Служби Безпеки України в Житомирській області. Спр. 20160-П. – Л. 266 зв.
2. Любов Забашта. Сторінки життя // Малишкові дорогі. Спогади про Андрія Малишка. – К., 1975. – С. 56-571.
3. Лавринович М. Мої студентські роки // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 2. – Житомир, 1991. – С. 66.
4. Білобровець В. Євген Михайлович Кудрицький – педагог, мовознавець, перекладач // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 5. – Житомир, 2000. – С. 102-111.
5. Білобровець В. Євген Олександрович Ненадкевич // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 1. – Житомир, 1997. – С. 17-28.
6. Близнюк С.Л. Зв'язки Житомирського педагогічного інституту з школами в 1957-58 навчальному році // Наукові записки ЖДПІ. Літературознавство. Т. XII. Вип. I. – Житомир, 1959. – С. 163.
7. Білобровець В.В. Євген Олександрович Ненадкевич. Ор. сит. – С. 23.

Бібліографія праць доцента С.Т. Радчука-Павленка.

1. Імені Івана Франка // Наукові записки ЖДПІ. Серія історико-філологічна. Т. 4. Пам'яті Івана Франка. – Житомир, 1956. – С. 173-188.
2. К вопросу о народности древнерусской литературы // Наукові записки ЖДПІ. Т. 5. Серія історико-філологічна. – Житомир, 1957. – С. 139-152.
3. Наукове життя Житомирського державного педагогічного інституту ім. Ів. Франка // Наукові записки ЖДПІ. Т. 6. Серія суспільних наук. – Житомир, 1957. – С. 223-231.
4. О некоторых особенностях развития древнерусской литературы XIV – XV вв. // Наукові записки ЖДПІ. Т. 8. Серія історико-філологічна. – Житомир, 1958. – С. 267-280.
5. Волинь в творчестве В.Г. Короленко // Доповіді та повідомлення на звітній науковій конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1959 р. – Житомир, 1960. – С. 20-21.
6. Отражение классовой борьбы и антицерковных настроений трудовых масс в русской литературе 14 – 15 веков // *Ibidem*.
7. Інтерв'ю з С.Т. Радчуком-Павленко // Студентська молодь. (Житомир). – 1959. – 19 лютого. № 3 (11). (Про наслідки екзаменаційної сесії на філологічному факультеті ЖДПІ).
8. Отражение освободительной борьбы русского народа в литературе XIV – XV вв. // Доповіді на звітній конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1960 р. – Житомир. 1961. – С. 25-27.
9. Тема международных общений в древнерусской литературе XIV – XV веков // Доповіді та повідомлення на звітній науковій конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1961 р. 15-17 січня 1962 року. (Тези). – Житомир, 1962. – С. 51-53.
10. Відзначення ювілею М.В. Ломоносова // Наукові записки ЖДПІ. Т. 18. – Житомир, 1962. – С. 155-156.
11. Народ и родина в поэзии М.В. Ломоносова // Ломоносовский збірник. Наукові записки ЖДПІ. Т. 18. – Житомир, 1962. – С. 63-85.

12. К вопросу о художественном своеобразии памятников древнерусской литературы XIV – XV вв. // Доповіді на звітній науковій конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1963 р. (Тези). – Житомир, 1964. – С. 51-54.
13. Становление повести в русской литературе XV века // Матеріали звітної наукової конференції, присвяченої підсумкам науково-дослідної роботи за 1964 р. (Тези). (Конференція відбудеться 15-17 лютого 1965 року). – Житомир, 1965. – С. 35-36.
14. Народно-исторические основы развития древнерусской литературы XIV – XV веков (К вопросу о роли литературы в процессе образования русского централизованного государства). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Минск, 1966. – 23 с.
15. Изображение труженников России в творчестве В.Г. Короленко 80 – 90 гг. XIX столетия // Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 50-річчю Житомирського державного педагогічного інституту ім. І.Франка. – Житомир, 1969. – С. 80-82.
16. Щирый друг пригноблених. (Наш земляк письменник-гуманіст В.Г. Короленко) // Радянська Житомирщина. – 1973. – 27 липня.
17. “Безсумнівний демократ” (В.Г. Короленко) // Радянська Житомирщина. – 1978. – 26 липня.
18. Житомирському державному педагогічному інституту ім. І. Франка – 60 років. (Історичний нарис). – Житомир, 1979. – 201+153+17 с. (Рукопис). У співавторстві з О.М. Іващенко (керівник), Г.П. Булкіним, П.П. Москвіним. [Зберігається у фондах бібліотеки ЖДПУ].
19. В.И. Ленин о рабочей революционной поэзии как способе пропаганды социалистических идей в воспитании трудящихся // В.І. Ленін і комуністичне виховання молоді. Повідомлення і тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 110-й річниці з дня народження В.І. Леніна (квітень 1980 р.). – Житомир, 1980. – С. 107-109.